

KAMU HAYATINDA TÜRK KADINI

Yrd. Doç. Dr. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ*

Doç. Dr. Fahri TÜRK**

ÖZ: Kadının toplumsal statüsü içinde yer aldığı toplumun gelişmişliğinin de bir göstergesidir. Kadınların toplumsal hayata girişleri tam anlamıyla 20. yüzyılda gerçekleşmiş olmakla birlikte, onların toplumsal hayata katılımı 19. yüzyılda kadın özgürlük hareketleri ile başlamıştır. Tarihsel gelişimine bakıldığında Türk kadınının kamusal hayata katılımı ve entegrasyonu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışı ve reformlar aracılığıyla desteklenmiş, özellikle siyasal bağlamda dönemin bazı gelişmiş toplumlarından daha önce çeşitli siyasal haklar elde etmişlerdir. Siyasal ve hukuk alanındaki reformlara rağmen, Türk toplumunu etkileyen ve şekillendiren dinamikler, kadının toplumsal hayatın içinde yer alması ve kabul görmesi açısından bazı sorunların ortaya çıkmasına kaynaklık etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türk kadınının kamusal yaşamdaki yeri ve önemini ortaya koyarak, özellikle siyasal hayata katılımını ampirik veriler ışığında analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Kamusal Yaşam, Siyasal Hayata Katılım

Turkish Women in Public Life

ABSTRACT: The social status of the women is a sign of the development of a society, in which they live. Although women played an important role in the social life in 20th century, their participation in it initiated through feminist freedom movement. From a retrospective perspective, the participation of the Turkish women and their integration in the public life supported by the foundation of Turkish Republic and reforms. Especially they gained some political rights earlier than some civilized nations. Despite the political and judicial reforms the factors and dynamics that influence and form the Turkish society prevent the participation of the Turkish women in the social life, as well. This research work aims at analyzing the situation of the Turkish women in the

---

* Trakya Üni. İİBF,. Kamu Yönetimi Böl.cemileunducu@trakya.edu.tr

** Trakya Üni. İİBF. Uluslararası İlişkiler Böl. fahriturk@trakya.edu.tr

public life, especially their participation in the political life of country on the evidence of empirical data.

Key Words: Turkish Women, Public Life, Participation in the Political Life

Giriş

Kadınların bir ülkede vatandaşlık haklarını kullanma düzeyi o ülkenin sosyo-ekonomik olarak gelişmişliğinin bir göstergesidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne Türk kadını önemli siyasal ve vatandaşlık haklarına kavuşmuştur. Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün hayata geçirdiği çok evliliğin yasaklanması ve kadınlara 1930 yılında yapılan yerel seçimlerde seçme hakkı verilmesi gibi devrimler Türk kadınının siyasal hayata erkeklerle eşit bir şekilde katılmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle çok eşliliğin yasaklanması onların yüzyıllar boyu maruz kaldıkları baskı ve sömürüye son verdiğinden Türk kadını açısından önemli bir kazanım olarak görülebilir. Ayrıca kadınlar cumhuriyet döneminde modern düşüncelerin yayılmasıyla birlikte haklarını daha iyi koruyabilmek için bir çok kadın hakları derneği kurmuşlardır.

Türk kadını günümüzde siyasal ve sosyal hayatın her alanında kendini göstermektedir. Sözelimi müdür, öğretmen, hâkim, milletvekili ve hatta iş kadını olarak kamu hayatının her alanında çalışmaktadır. Ancak bu durum, kadınların bu görevleri yerine getirirken hiç bir sorunla karşılaşmadıkları anlamına gelmez. Son dönemlerde yapılan anketler, Türkiye'de kadınların ekonomide işgücü olarak yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı Türk kadınının siyasal hayata katılımını analiz etmektir. İlk Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak kadının kamu hayatında artan rolü ele alınacaktır. İkinci olarak kadınların eğitim durumları ampirik verilerin ışığında Türk kadınının siyasal hayata katılımının daha iyi anlaşılması için ayrıntılı olarak ortaya konulacaktır. Bu bağlamda özellikle son on yıllarda kızların ve yetişkin kadınların eğitim durumlarının yükseltilmesi için uygulanan "Baba beni okula gönder" ve "haydi kızlar okula" gibi projeler değerlendirilecektir. Daha sonra konu bütünlüğünü bozmamak için ekonomik hayatta kadınların durumu hakkında genel bir panorama gösterilecektir.

Bu çalışmada üçüncü olarak Türk kadınının siyasal hayata katılımı analiz edilecektir. Bu bağlamda ilk önce kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasıyla birlikte onların Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) temsil durumu 1935'ten 2011 milletvekilliği genel seçimleri de dâhil olmak üzere ele alınacaktır. Daha sonra parlamentoda temsil edilen partilerin 2007 ve 2011 seçimlerinde kazanmış olduğu milletvekillikleri cinsiyetçi bakış açısıyla irdelenecektir. Kadınların siyasal hayata katılımları

açısından önemli olduğundan daha sonra siyasal partilerin karar organlarında ve yerel yönetimlerde kadın temsili masaya yatırılacaktır. Son olarak siyasal partilerin programlarında kadınlara ve onların sorunlarına bakışları içerik analizine tabi tutulacaktır. Bu durum siyasal partilerin kadın sorunları hakkında ne kadar bilinçli olduklarını gösterdiğinden oldukça önemlidir.

Tarihsel Arka Plan

Türkiye ve diğer İslam ülkeleri, kadınları kamu hayatına katılmaktan alıkoydukları için sürekli eleştirilmektedir ki; bu Avrupa merkezli bakış açısından da kısmen doğru bir değerlendirmedir. Türk kadınının toplumsal statüsünün tarihsel gelişim çizgisine bakıldığında; İslam öncesi dönemde Türk kadını o günün koşullarında özgür ve erkekle eşittir. Eski Türklerde ev yalnız kocanın malı olmayıp, kadın ve erkeğin ortak malıdır. Dinsel inançlar kadını kutsal kabul etmiştir. Türk kadını ata biner, ok atar, gerektiğinde savaşırdı. Devlet yöneticisi konumunda bulunan hakanların hatun adı verilen eşleri olmaksızın, elçi kabul etmeleri, emir yayınlamaları, toplantı yapmaları söz konusu olmazdı. Eski Türklerde eş, bir tane olabilirdi. Ziya Gökalp'a göre, eski Türkler hem demokrat, hem feminist idiler (Gökalp 1996: 165-167). İslamiyet'in kabulünden sonra, kadının toplumsal konumu köklü bir biçimde değişmiştir. İslami hukukun getirmiş olduğu hükümler, kadının kamusal yaşamdaki alanını sınırlandırmıştır. Kadın aile ve ev hayatının içinde sıkışıp kalmıştır. İslami hükümlere göre, eşin rızasına dayanan çok eşle evlilik olgusu, erkeğin bu rızayı atlamasıyla pratik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla kadından beklenen en büyük erdem, itaat ve boyun eğme olmuştur (Abadan-Unat 1979: 8).

Türkiye'de 19. yüzyılın ortalarından itibaren kadınların kamu hayatına katılmaya başladıklarını görüyoruz. Tanzimat Fermanı kadınların eğitim haklarına kavuşması bakımından Türk tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gelişmenin sebebi ise azınlıklara mensup kız çocuklarının okula gitme hakkı elde etmeleridir (Kurnaz 1991:4). Tanzimat öncesinde sadece sıbyan mekteplerinden faydalanan Türk kadını, eğitim olanaklarından yoksun kalmıştır. Sadece idarecilerin veya ulemanın kız çocukları ailelerinin desteği ile özel hocalardan ders alabilmekteydi. Tanzimat döneminde 1869 yılında genel eğitim yönetmeliğinin çıkarılmasıyla kızlar için öğretmen okullarının kurulması ve rüştiye okullarının çoğaltılması kararlaştırılmıştır. 1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi'de ilköğretimin mecburiyeti getirilerek kız ve erkek çocukların eşit eğitim haklarına kavuşmaları sağlanmıştır. Bu dönemde eğitimin önemli bir rolü, kadınlara meslek kazandıracak dolayısı ile onları kamu hayatında söz sahibi yapacak bir niteliğinin oluşudur. İlk ebelik mesleği ile başlayan süreç,

öğretmenlik ve özellikle dikiş-nakış okulları ile devam etmiştir (Kurnaz 1991:18).

II. Meşrutiyet döneminin özgürlük havası içinde kadınlar da faydalanmak istemişlerdir. Bu dönemde iktidarı elinde bulunduran İttihatçılar kadınlara her alanda yer verilmesinden yana tavır sergilemiş ancak bunun nasıl yapılması gerektiği hususunda bir görüş birliğine sahip olmamışlardır (Kurnaz 1991: 48-49). Diğer yandan II. Meşrutiyetin ilanından önce İttihatçılar ile işbirliği yapan Emine Semiye ve Seniye Hanım gibi öncü kadınlar, siyasetçileri etkilemeye dönük yazılar yazmışsa da, kadınlara yönelik bu tutum esaslı olarak değişmemiştir. Böylece bu kadınlar daha sonraları Osmanlı Demokrat Partisi'ne kayıt olmuşlardır (Kurnaz 2008: 177). Türk kadını yüksek öğretim imkânına ilk kez bu dönemde kavuşmuştur. İstanbul Darülfünunu'nda 1914 yılında kızlara yönelik dersler verilmeye başlandığı görülmektedir. Bununla birlikte meslek eğitimine yönelik hemşirelik eğitimi de ilk kez bu devirde uygulamaya konmuştur. Eğitim imkânlarının artması, kadınların sosyal ve kültürel hayattaki etkinliklerinin hızlanmasına neden olmuştur. Avrupa'ya kız öğrencilerin gönderildiği bu dönemde eğitilmiş kadınların İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekledikleri ve milli ruha inandıkları görülmektedir ki işte bu keyfiyet daha sonraları milli mücadeleye ve Cumhuriyet ile birlikte de ulus devletinin inşasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye'de kadın hareketi, II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu toplumsal ve kültürel değişim ile bir paralellik göstermektedir. Kadın sorunları Osmanlı toplumunda edebiyattan basına, parti programlarından düşün akımlarına kadar pek çok alanda kendini göstermiştir. Osmanlı dönemi kadını ile ilgili kitapların ve kaynakların çoğunluğu, hem Türkiye'de hem de Batı'da "harem" konusu üzerine odaklanmıştır. Kadına dair bilgiler ise, dönemin erkek entelektüellerinin görüşleridir¹. Türk kadınlarının toplumsal yaşamdaki statülerine dair talepleri, öncelikle basın aracılığıyla dile getirilmiştir. Bu dönemde çıkan gazete ve kadın dergileri sadece

¹ Tarihte kadınların şiir ve edebiyat dünyasında neden yer alamadığını ve Shakespeare gibi bir kadın dehanın niçin ortaya çıkamadığının sorulması üzerine Virginia Woolf, Shakespeare gibi bir dehanın köle gibi çalışan, hiçbir eğitim almamış ve sürekli hizmet sunmakla yükümlü insanlar arasından çıkamayacağını belirtmiştir. Woolf'a göre, yazı yazmak isteyen kadının öncelikle kendine ait odası, en önemlisi de parası olmalıydı (bk. Woolf 2003: 6-55). Geleneksel tarih yazıcılığı erkeklerin yaşam pratiklerinden kaynaklanan olayları konu edinmiştir. Tarihin öznesi, erkektir. Tarih, kadınların dövüşmediği savaşlar, fetheden konumda olmadıkları kahramanlıklar ve kadınların yer almadığı parlamentolar tarihidir. Tarihsel sonucun ortaya çıktığı alan kamusal alandır ve bu alan içinde tarihin bir diğer öznesi olan kadın yoktur (Çakır 1996: 11).

taleplerini belirtmekle kalmamış, kadınları bilinçlendirmeye ve değişime hazırlamaya çabalamışlardır. Kadınlara yer veren ilk gazete, 1868'de çıkan Terakki gazetesidir. Türkiye'nin ilk kadın dergisi, Terakki gazetesinin eki olan ve 1869 yılında yayın hayatına başlayan Terakki-i Muhadderat adlı dergidir (Osmanlı dönemindeki diğer kadın dergileri için bk. Çakır 1997: 750-756). 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra kadın dergilerinin sayısında patlama yaşanmıştır ki bu dergiler, kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlamıştır. Ancak söz konusu dönemde kadınların kamu hayatındaki katılımı daha çok yardım ve hayır dernekleri içinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, eğitim, kültür ve ülke sorunlarına çözüm arayan siyasal amaçlı dernekler de göze çarpmaktadır (Daha ayrıntılı bilgi için bk. Çakır 1991: 139).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, halifelik ve tarikatların tasfiye edilmesi, laik eğitime geçilmesi, alfabe reformu gibi reformlar, kamusal hayatta Türk kadınına yeni roller yüklemiştir. 1926 yılında Medeni Kanunu'nun kabulü ve İslami hükümlerin kaldırılması, ilk önce 1930 yılında kadınlara seçme ardından da 1934'te seçilme hakkının tanınması² ile Türklerin Orta Asya'daki geçmişi hatırlanarak kadın-erkek eşitliği ilkesi savunulmaya başlanmıştır. Böylelikle kamusal alanda varolma bilincini taşıyan Türk kadını, modernleşen devletin hizmetinde çalışmaya hazırды. Elinde varolan kazanımları Mustafa Kemal Atatürk'ün uygulamaya koyduğu modernleşme projesine borçlu olduğunu düşünen, diğer bir deyişle Kemalist reformların kadınları kurtardığı yönündeki düşünce, 1980'lerle birlikte kendi karşıtı üretmeye başlamıştır (Tekeli 1995:36). Kendilerini feminist olarak nitelendiren ve Atatürkçü olmayı reddeden yeni grup,³ Türkiye Cumhuriyeti'nin özellikle hukuki çerçevesini eleştirmiştir. Medeni Kanunun eşitlikçi olmadığı; kocayı aile reisi ve evlilik birliğinin temsilcisi olarak kabul eden, ikamet yerini seçme ayrıcalığını kocaya tanıyan ve kadını aile saadeti için kocanın yardımcısı olarak gören bir anlayışa sahip olduğu için, devletin ataerkil bir yapı taşıdığını ileri sürmüşlerdir⁴.

² 1935 yılında yapılan milletvekiliği genel seçimlerinde toplam olarak 18 kadın milletvekili TBMM'ye girmiştir (Bk. Tablo 5).

³ Bu grup 1990 yılında Kadın Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi ve özellikle şiddete maruz kalan kadınlar için "Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı" nı kurarak özgürlük taleplerini sivil toplum odaklı olarak belirlemişlerdir. Söz konusu kurumlar kadınlar adına devlet tarafından değil, bizzat kadınların kendilerince kurulmuştur (Arat 1998: 91-95).

⁴ 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu'nda; "aile reisi kocadır" hükmü değiştirilerek "evlilik birliğini eşler beraber yönetirler" hükmü getirilmiştir. "Evlilik birliğini temsil hakkı", kocadan tamamen alınarak, eşlerin her ikisine verilmiştir. İkametgah seçimi kocanın tekelden

Türk Kadınlarının Eğitim Durumu

Her toplumun temel gereklerinden biri olan eğitim, sadece birey olarak kişiyi ortaya çıkaran bir bilinçlenme aracı değil, aynı zamanda toplumsal barışı ve refahı sağlayan önemli unsurlardan biridir. Bir bütün olarak toplumun gelişimi, insan ırkının iki cinsinden biri olan kadının eğitimden mahrum bırakılması ile bağlantılıdır. Türkiye’de kadının eğitimi, Cumhuriyet dönemi ile önem kazanmıştır. 19 Mart 1919’da Milli Eğitim Bakanı Ali Kemal Bey, İstanbul Üniversitesi Felsefe Fakültesi’nde kadınlara özgü dersler başlatmıştır. 1921 yılında kız ve erkeklerin birlikte ders izledikleri sınıflar açılmıştır (Abadan-Unat 1979: 12). 3 Mart 1924 yılında eğitim ve öğretimin birleştirilmesine dair kanun (Tevhid-i Tedrisat Kanunu), kız çocuklarına eşit olanaklardan yararlanma kapısını aralamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, kadınların eğitimine yönelik 1928 yılında Kız Enstitülerini ve daha sonra Akşam Kız Sanat Okullarını açmıştır⁵.

Modern toplumun en önemli özelliklerinden biri olan eğitim, üretken ve kaliteli bir yaşamın ön koşulu olmakla birlikte, eğitimin niteliğinin ve etkinliğinin artırılması, toplumun tüm kesimlerini içine alması büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de okuma-yazma bilmeyenler nüfusun yaklaşık % 8’ini oluşturmaktadır ve kadınlarda bu oran daha da yüksektir. 6 yaş ve daha yukarısına bakıldığında okuma-yazma bilmeyen kadınların oranı % 12,3 iken, erkeklerde aynı yaş grubunda bu oran % 3,1’dir. Okuma yazma bilmeyenlerin 2,5 milyonu 50 ve üzeri yaş grubundandır. Genele bakıldığında, okuma-yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde “genç yaş grubundan ileri yaş”, “kentsel nüfustan kırsal nüfusa” ve “Batı bölgelerinden Doğu bölgelerine” gidildiğinde artış göstermektedir (http://www.ksgm.gov.tr/yayinlar_dagitimda.php, 12.02.2011). Tablo 1’e bakıldığında toplam 32 milyon kadının 3,9 milyonu yani yüzde 12,1’i okuma-yazma bildiği görülmektedir. Bu oran erkeklerin dört katından daha fazladır. Bu tablo aşağıda gösterileceği gibi, neden kız ve kadınların eğitim durumlarıyla ilgili projelerin son on yıllarda daha ağırlıklı olarak sivil toplum örgütleri tarafından desteklendiğini daha iyi bir şekilde ortaya koymaktadır (bk. Tablo 1).

çıkartılarak, eşlerin her ikisine de bırakılmıştır. Eşlerin meslek ve iş seçiminde, diğerinin iznini zorunlu kılan hüküm kaldırılmıştır. Çocukların velayeti ile ilgili olarak, eşlerin her ikisine velayet kullanma hakkı tanınmıştır (<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>, 11.12.2010).

⁵ Yeşim Arat’a göre, Kız Enstitüleri ve Akşam Sanat Okulları meslek sahibi kadınlar yetiştirmektense, evin içinde düzen ve disiplin sağlayan ve rasyonelliği getirecek Batı tarzı modernleşen ev kadınları yetiştirmeyi amaçlamıştır (Arat 1998: 88).

Türkiye’de 2008 Yılında Okur-yazar Nüfus*			
	Nüfus (milyon)	Okur-yazar olmayanlar	Oran (%)
Kadın	32,0	3,9	12,1
Erkek	32,1	0,9	2,8
Toplam	64,2	4,8	7,4

Tablo 1. Türkiye’de 2008 Yılında Okur-yazar Nüfus⁶

Türk kadınlarının eğitim durumu diğer ülkelerin kadınlarınınki ile karşılaştırıldığında bu konuda konumlarının pek de iç açıcı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Türk kadınlarının sadece yüzde 8’i üniversite eğitimi alabilirken, bu oran AB ülkelerinin kadınları için yüzde 25’tir (Bk. Tablo 2). Bu oranın Türk kadınlarının oranından üç kat daha fazla olduğu ortadadır. Toplam öğrenim süreleri bakımından da Türk kadınları Avrupalı hemcinslerine göre daha geridedirler. Bir Türk kadını toplam olarak 11,5 yıl öğrenim görürken, Avrupalı hemcinsi toplamda 18,1 yıllık bir öğrenimden geçmektedir. Bu Avrupalı bir kadının Türk hemcinsine kıyasla 6,5 yıl daha fazla okula gittiği anlamına gelmektedir.

Türk Kadınının Eğitim Durumunun AB ve OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması 2008				
Ülkeler	Öğrenim Durumu (%)			Toplam Öğrenim Süresi
	Orta Okul	Lise	Üniversite	
Türkiye	77	15	8	11.5
AB Ülkeleri	32	44	25	18.1
OECD Ülkeleri	32	41	27	17.9

Tablo 2. Türk Kadınının Eğitim Durumunun AB ve OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması 2008⁷

Türkiye’de zorunlu eğitim-öğrenime dahil edilemeyen 190 bin çocuğun 157 bini kız çocuğudur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2002 seçimlerinden önce parti programında belirttiği gibi bu sorunu çözmeyi düşünmektedir (Eğitimde Türk kadınının adı yok, Sabah, 5 Kasım 2008). Eğitimde Türkiye’nin hedefi, 2013 yılına kadar kız ve erkek çocuklar için okullaşma oranını yüzde yüze ulaştırmaktır. Bu kapsamda pek çok proje ve kampanya başlatılmıştır. Kız çocuklarının eğitimine yönelik sivil toplum örgütlerinin almış olduğu inisiyatifler özellikle 1980 sonrası dönemde oldukça artmıştır. Bu amaçla Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

* Bu istatistik bağlamında dikkate alınan nüfus adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre ve altı yaş üzeri vatandaşlar dikkate alınarak oluşturulmuştur.

⁶ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=41&ust_id=11, 22.02.2011.

⁷ Eğitimde Türk kadınının adı yok, Sabah 05.11.2008.

(ÇYDD) kız çocuklarının okul giderlerini karşılamada burs olanakları ile yardımcı olmaya çalışmaktadır⁸. Söz konusu dernek, çağdaş yaşamı her alanda destekleyen ve toplumun zayıf halkaları olan kadın ve çocuklar üzerine yoğunlaşmayı amaçlamıştır. Faaliyetleri arasında, kız çocuklarının eğitimi desteklemek ve kadınlara uygulanan şiddete karşı mücadele etmek bulunmaktadır. Dernek, kız çocuklarının eğitimi için geliştirdiği projeleri, devlet kurumlarıyla işbirliği içinde yürütmektedir. ÇYDD'nin Türkiye genelinde yürüttüğü dikkat çeken kampanyaların en önemlileri arasında; “Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları” (Kardelenler), “Baba Beni Okula Gönder”, “Her Kızımız Bir Yıldız”, “Geleceğin Sigortası Kızlarımız” ve “Bilgi Toplumu Kızları” gibi projeler bulunmaktadır (<http://www.cydd.org.tr/?sayfa=proje>, 12.01.2011).

“Baba Beni Okula Gönder Projesi”, ÇYDD'nin Milliyet Gazetesi ile birlikte yürüttüğü bir çalışmadır. Basının desteği ile kampanya Türkiye genelinde duyurularak ve geniş kitlelere ulaşılarak, ekonomik yetersizlikler ve aile baskısı ile eğitimlerine ara vermiş, okulla bağlantısını koparmış kızların yeniden okula kazandırılmasını amaçlamaktadır. Köylerinde okul bulunmayan kız öğrenciler için kız yurtları yapılmakta ve onlara burs olanakları sağlanmaktadır (<http://www.bbog.org/sss.html>, 12.01.2011).

Kız çocuklarının eğitimine dönük bir diğer kampanya, “Haydi Kızlar Okula” başlığı ile UNICEF öncülüğünde Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. 2003 yılında başlatılan kampanyada, Türkiye’de ilköğretim düzeyinde 1 milyon çocuğun eğitim olanaklarından mahrum olduğu, bu oran içinde kız çocuklarının sayıca fazla olduğuna dikkat çekilerek, 53 ilde projenin 2005 yılına kadar tamamlanması öngörülmüştür. Proje hayırsever kişiler ve basın tarafından desteklenmiştir (http://www.unicef.org/turkey/pr/_ge6.html, 25.01.2011). Proje kapsamında 2008 yılında 81 il kapsamında yaygınlaştırılan bu kampanya ile, 290.224’ü kız olmak üzere toplam 350.000 çocuk okullu olmuştur. “Ulusal Eğitime Destek Projesi” kapsamında ülke genelinde açılan kampanyada, okuma-yazma kurslarından en çok kadın kursiyerler yararlanmıştır. “Ana Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası” ile, okuma-yazma bilmeyen 3.000.000 dan fazla kadın nüfusun okur-yazar hale gelmesi hedeflenmektedir. 8 Eylül 2008- 1 Şubat 2011 tarihleri arasında okuma-yazma kurslarına 1.110.105 kişi katılmış olup, bunlardan 652.162’si

---

⁸ Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin ortaya çıkışı, Kemalist kadınların 1980 sonlarında yükselişe geçen İslamcı tehdide karşı örgütlenmeleri ile gerçekleşmiştir. Dernek kadın- erkek herkese açık olduğunu belirtmiş ise de, çoğunlukla kadınlar tarafından desteklenmektedir (Arat 1998:97).

okur-yazarlık belgesi almıştır (Türkiye’de Kadının Durumu, http://www.ksgm.gov.tr/yayinlar_dagitimda.php., 03.02.2011).

Köy ve köy altı yerleşim birimlerinde bulunan ve özellikle yoksul olan ilköğretim çağındaki çocukların eğitimine yönelik, yatılı ve pansiyonlu ilköğretim bölge okulları kurulmuştur. Bu okullarda 2009-2010 öğretim yılı itibariyle 589 yatılı okulda 58.222’si kız olmak üzere toplam 150.330 çocuk eğitim görmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 stratejik planında, her ilde en az bir kız yatılı ilköğretim okulunun kurulması hedefine yer vermiştir (Türkiye’de Kadının Durumu, http://www.ksgm.gov.tr/yayinlar_dagitimda.php., 03.02.2011).

Eğitimde cinsiyet ayrımını gidermeye yönelik olarak Milli Eğitim Bakanlığı son yıllarda, ders kitapları ve eğitim materyallerini; cinsiyet ayrımcılığı içerip içermediği yönünde inceleyerek, kız ve erkek çocuklara ait bilgi, fotoğraf ve resimlerde niceliksel açıdan eşitlik sağlamaya, geleneksel olarak kadın için uygun görülen roller ve işler (ev kadınlığı, anne, öğretmen, hemşire..gbi) yerine “başarılı kadın” vurgusuna yer vermiştir (Türkiye’de Kadının Durumu, http://www.ksgm.gov.tr/yayinlar_dagitimda.php.9., 03.02.2011). Türkiye’de kadının eğitimine yönelik ciddi sorunlar yaşanmasına rağmen, akademik alanda, kadın oranının bir çok ülkeden yüksek olduğu (yaklaşık % 41,5) göze çarpmaktadır. Bu kapsamda, profesörlerin % 27,4’ü, doçentlerin % 31,6’sı ve öğretim görevlilerinin % 38,5’i kadındır. Bu oranlar önemli olmakla birlikte, rektörlük ve dekanlık gibi üst pozisyonlarda erkek egemenliği devam etmektedir (<http://www.tuik.gov.tr>, 22.02.2011).

Ekonomik Hayatta Kadınlar

19. yüzyılda Türkiye’de yapılan ekonomi veya işçi tarihi ile ilgili çalışmalarda kadının bir araştırma öznesi olarak ele alınmadığı görülmektedir. Ancak bu bağlamda belirtilmelidir ki, 1872 ila 1907 yılları arasında Osmanlı Devleti’nde örgütlenen 50 grevin 9’u kadınların çalıştığı iş kollarında gerçekleşmiştir. Dönemin önemli grevlerinden biri olan Feshane⁹ Grevinde 50 kadın işçi, grevin örgütleyicisi ve yürütücüsü olmuştur (Çakır 1996:13). Kadınların çalışma hayatına katılımlarında köklü değişimlere neden olan olaylar, Balkan Savaşları (1912) ve Birinci Dünya Savaşı’nın (1914) patlak vermesidir. Savaşla birlikte kamusal alanda rol almaya başlayan Türk kadını, silah ve gıda fabrikalarında çalışarak Türkiye’de

⁹ Feshane, II. Mahmut tarafından 1826 yılında lağvedilen Yeniçeri ordusunun yerine oluşturulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun üniforma ihtiyacını karşılamak için 1836 yılında, Haliç kıyısında kurulmuş olan dokuma fabrikasıdır (<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/turanyazgan/37.pdf>. 28.02.2011).

kadın işçi sınıfının genişlemesine katkıda bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı Ticaret Bakanlığı'nın "kadın amele ordusu" kurulması için bir tasarım planı dahi hazırladığı görülmektedir. Aynı dönemde kadınlar hastane, banka ve postane gibi devlet kurumlarında çalışmaya başlamıştır (Abadan-Unat 1979, 11). Çalışma hayatında rol alan ilk Türk kadını 1913 ila 1914 yılları arasında bir telefon şirketinde görev yapmıştır (Acuner- Sallan 1993: 81). 1915 yılında Enver Paşa'nın eşi Prenses Emine Naciye Sultan, sanayinin pek çok dalında kadınları istihdam etmek için bir dernek kurmuştur. Aynı yıl çıkarılan bir ferman ile çarşafın devlet dairelerinde iş saatleri boyunca çıkarılmasına izin verilmiştir (Abadan-Unat 1979:11). Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kadınlara çalışma hayatında bazı temel hak ve hürriyetler tanınmasına rağmen, Türk kadını kamu alanında çalışma hakkını ancak Cumhuriyetin kurulmasından sonra 3 Mart 1924 tarihinde elde etmiştir. Türkiye'de kamu alanında çalışan kadınların sayısı 1938 ila 1988 yılları arasındaki dönemde 34,5 kat artmıştır. Özellikle erkek işgücünün ticaret ve ekonomide istihdam edilmesinden dolayı 1980 ila 1988 arasında kamu alanında istihdam edilen kadın sayısında büyük bir sıçrama yaşanmıştır (Acuner- Sallan 1993: 81). Türk Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (TÜSİAD) yaptırmış olduğu bir ankete göre, Türk kadını ekonomide işgücü olarak yeterince istihdam edilmemektedir. Gene aynı ankete göre, kadın işgücünün toplam işgücüne oranı 1988'de yüzde 31 iken, bu oran 2006 yılında yüzde 22'ye gerilemiştir. Türk İşkadınları Derneği¹⁰ bu durumu kadınların iş ve çalışma hayatında yeterince temsil edilmediğini gösterdiğinden dolayı eleştirmiştir. Kadın Girişimciler Derneği'nin (KAGİDER)¹¹ yedi üyesinin aktif siyasete ilgi duyarak 2007 Milletvekil-

¹⁰ Türk İşkadınları Derneği (TİKAD), sadece ekonomik alanda değil, siyasal ve sosyal alanda da kadının liderlik konumunu güçlendirmek, iş kadınları ve çalışan kadınları bir araya getirerek, hem yönetimde, hem de kamuoyu üzerindeki etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin AB'ye uyum sağlaması ve demokratikleşme sürecinde sorumluluk almayı görev bilen dernek kendini partilerüstü görmektedir. Dernek aynı zamanda Türkiye'den Avrupa Konseyi'ne kabul edilen ilk kadın sivil toplum örgütü olma özelliğine sahiptir (<http://www.tikad.org.tr/index.php>, 02.03.2011).

¹¹ Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) 2002 yılında 38 girişimci kadın tarafından kurulan, kar amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütüdür. Derneğin amacı, Türkiye'de kadın girişimciliği ve liderliğini geliştirmektir. Bu amaca yönelik olarak, kadın girişimcilere iş kurma ve geliştirme süreçlerinde eğitimin yanında danışmanlık hizmetlerini de sunmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekleyen KAGİDER, bu amaçla Brüksel'de Türkiye'den tek temsilciliği bulunan kadın örgütüdür. Derneğin üye sayısı 200'e yükselmiştir (<http://www.kagider.org/?Di1=0&SID=325>, 06.05.2011).

liği Genel Seçimlerinde aday adayları olarak başvurması kadınların sorunlarının meclise taşınması bakımından çok önemlidir (Tamer, Meral, Biz kadınların bütün kadın adaylara borcumuz var, Milliyet 01.04.2011, s.11). Ancak AKP gibi partilerin kadınlar hakkındaki söylemlerine bakılırsa 2011 seçimlerinde de seçilecek kadın milletvekillerinin TBMM’de kadınların sorunlarını tam anlamıyla gündeme getirecekleri şüphelidir. Bu bağlamda vurgulanması gereken önemli bir nokta da milletvekilliği seçimlerinde % 40’lık kadın kotasını uygulayan tek parti BDP’dir (Tamer, Meral, Ben kadın hareketinin vekiliyim diyebilmek, Milliyet 16.04.2011, s.10).

İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı 2010*			
Değişkenler	Toplam İşsiz Sayısı (bin kişi)	Kent (bin kişi)	Kır (bin kişi)
Kadın	959	821	138
Erkek	2.087	1.604	483
Cinsiyet oranı	217	195	350

Tablo 3. İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı 2010¹²

Kadınların istihdamı iktisatta, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması bağlamında önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarına bakıldığında, 1990’da % 34,1, 2002’de % 26,9, 2004 yılında % 25,4 ve 2009 yılında ise % 26 olduğu görülmektedir.

Tablo 3’te görüldüğü gibi, kadınlar her ne kadar kentlerde kırsal alanlara göre işgücüne daha fazla katılıyor olsalar da, kırsal bölgelerde her 100 kadından 84’ü tarım sektöründe ve bunların da % 77’si herhangi bir ücret almadan “aile işgücü” olarak çalışmaktadır (Türkiye’de Kadının Durumu, http://www.ksgm.gov.tr/yayinlar_dagitimda.php, 21.02.2011).

Türkiye’de Meslek Gruplarına Göre İstihdam Durumu 2010*			
Meslek grubu	Kadın	Erkek	Cinsiyet Oranı
Istihdam edilenler	6.425	16.170	251
Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler	189	1.694	896
Profesyonel meslek mensup-	632	976	154

* Bu tabloda 15 yaş ve üzeri nüfus içindeki işsizlik dikkate alınmıştır.

¹² http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=41&ust_id=11, 22.05.2011

* Bu tabloda 15 yaş ve üzeri nüfus dikkate alınmıştır.

ları			
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	435	906	208
Büro ve müşteri hiz. Çalışan elemanlar	661	874	132
Hizmet ve satış elem.	634	2.124	335
Nitelikli tarım ve balıkçılık çalışanları	2.093	2.599	124
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	378	2.702	714
Tesis ve makine operatörleri, montajcılar	232	2.102	906
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	1.171	2.193	187

Tablo 4. Türkiye’de Meslek Gruplarına Göre İstihdam Durumu 2010¹³

Türkiye’de istihdam edilen her 100 kadından 58’i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaksızın çalışmak zorunda kalmaktadır. Çalışma hayatında kadınların karşılaştığı sorunların başında, belli iş ve mesleklerin toplum tarafından erkeklere özgü alanlar olarak kabul edilmesi gelmektedir. Genel olarak belirtmek gerekirse çalışma hayatının her kademesi kadınlar açısından eşitsizliklerle doludur. Sözgelimi bir ekonomik kriz durumunda işten ilk çıkarılanlar kadınlar olmaktadır. Özellikle tarım kesiminde çalışan kadınlar ücretsiz aile işçisi konumundadır. Çalışma yaşamında yer alan kadınlar hamilelik, çocuk bakımı, ev işleri gibi faktörlerden dolayı da oldukça deşavantajlı duruma düşmektedirler.

Türkiye’de kadın istihdam oranı 2009’da % 26 iken, 15 Avrupa Birliği (AB) ülkesinde % 60,4, 27 AB ülkesinde¹⁴ % 59,1’dir. Türkiye’de çalışan kadınların % 41,7’si tarım sektöründe, % 14,6’sı sanayi sektöründe ve % 43,7’si de hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Bu oran AB ülkelerinden oldukça gerilerdedir. AB Türkiye ile yürütmüş olduğu üyelik müzakereleri çerçevesinde Türkiye’de kadın istihdamının da artırılmasını istemektedir (Türkiye’de Kadının Durumu, http://www.ksgm.gov.tr/yayinlar_dagitimda.php, 12.02.2011).

Türkiye’de son yıllarda kadın istihdamını artırmaya yönelik bazı girişimler mevcuttur. Bir örnek vermek gerekirse, düşük gelirli kadınların

¹³ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=41&ust_id=11, 22.05.2011

¹⁴ 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülkenin (Kıbrıs Rum Yönetimi, Polonya, Slovakya, Estonya, Slovenya, Malta, Letonya, Macaristan, Litvanya, Çek Cumhuriyeti) AB’ye üye olmasıyla birliğin üye sayısı ülke sayısı 25’e çıkmıştır. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya’nın katılımıyla da birliğin üye ülke sayısı 27 olmuştur.

işgücüne katılımını artırmak amacıyla Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından “Ölçek Endeksli Büyüme Kredisi Destek Paketi” adlı program kapsamında kadınlara pozitif ayrımcılık yaparak, onlara verilecek kredi üst limitlerinin artırılması hususudur (<http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Haberler.aspx?ref=179>, 01.03.2011). Bunun haricinde İl Özel İdaresi Kanunu’nun altıncı maddesi gereğince il valilikleri bünyesinde kadınların yoksulluğunu azaltmak amacıyla bazı illerde mikro kredi uygulamasına geçilmiştir (http://www.usakozelidaresi.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=750, <http://www.icev.org.tr/icerik/13/92/icev-vakfi-mikro-kredi-uygulamasi.html>, http://www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1088, 01.03.2011).

Siyasal Hayatta Türk Kadınları

Türk kadınının siyasal faaliyeti, Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Batılı ülkeler tarafından işgal edilmesiyle başlamıştır. Direniş hareketi için mitingler düzenleyen, düzenli ordunun oluşumunda bizzat aktif görev alan ve kurtuluş için çözüm yolları üreten ve fikrini beyan eden Türk kadını, yeni devletin kurulmasıyla da siyasal karar alma mekanizması içinde oldukça erken bir dönemde yani daha henüz cumhuriyet ilan edilmeden önce yerini almıştır. Türk kadınının siyasal hayatta söz sahibi olabilmesi amacıyla, 13 Haziran 1923 yılında Nezihe Muhiddin başkanlığında “Kadınlar Halk Fırkası”nın kurulduğu Süs dergisinden duyurulmuştur (Kaplan 1996: 2). Partinin amacı kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda haklarını elde etmelerini ve gelişmelerini sağlamaktır. Parti programında, analık ve aile kadınlığı görevlerine önem verildiği belirtilirken, kadının askerlik yapması da istenmiştir (Çakır 1996: 75). Ancak partinin kurulduğu tarihe bakıldığında henüz Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanınmamıştır. Dolayısıyla böyle bir partinin de oluşumuna izin verilmemiştir. Bunun üzerine söz konusu parti, “Türk Kadınlar Birliği” adıyla bir derneğe dönüşmüştür. Türk kadınlarının siyasal hayata katılımında Mustafa Kemal Atatürk’ün yaptığı devrimlerin önemli etkisi olmuştur. Böylece 1935-39 döneminde kadınlar Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) toplam 18 milletvekili ile temsil edilmişlerdir. Maalesef bu durum Atatürk’ün vefatından sonra devam ettirilmemiştir. Yani TBMM’de görev yapan kadın milletvekili sayısı 1935 seçimleri hariç tutulacak olursa 1990’lara çok gerilerde kalmıştır (Bk. Tablo 5).

1935 Genel Seçimleri Türk kadınının siyasal hayata katılımında bir kilometre taşı olmuştur. 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında ise genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkını dünyanın pek çok ülkesinden önce elde eden Türk kadını, günümüze değin yüksek bir siyasal katılım düzeyine erişmemiştir. Seçme hakkını kullanmada destek gören ve teş-

vik edilen Türk kadını, seçilme hakkına ilişkin olarak aynı desteği görememektedir. Bu durumun temel nedeni, oy vermenin kadının aile dışı yaşamını ve dış dünyayla ilişkisini değiştirme niteliğine sahip olmamasıdır. Diğer bir deyişle, kadına fazladan ev dışı ilişkiler getirmemektedir. Seçilme hakkıyla ilgili olarak, siyasetin uzun ve sürekli çalışmayı gerektirmesi, siyasetin geceleri ve yemekli toplantılarda yapılması, rekabetin büyük olması, kadınlardan beklenen özel yaşama ilişkin taleplerle çatışmaktadır. Erkeklerden bağımsız olarak siyaset yapmaya çalışan kadınların konumunu belirleyen temel parametreler yaş ve medeni durumudur. Genellikle siyasette yer almak isteyen kadınların erkeklerin korumasına ihtiyacı olmadığını gösterecek bir yaş grubunda yani 45 ve üzerinde olması istenilir. Yine bu kadınlar ya evlidir veya evlenme yaşını aşmış, özel olarak erkeklerle ilişki kurma çabasında olmadığını gösterecek yaşta olan kadınlardır (Ayata 1995: 294-308).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilleri 1935-2011		
Seçim Dönemleri	Kadın Milletvekilleri	Yüzde
1935-1939	18	4.5
1939-1943	15	3.7
1943-1946	16	3.7
1946-1950	9	1.9
1950-1954	3	0.6
1954-1957	4	0.7
1957-1960	7	1.1
1961-1965	3	0.8
1965-1969	8	1.8
1969-1973	5	1.3
1973-1977	6	1.5
1977-1980	4	1.4
1987-1991	6	1.3
1991-1995	8	1.8
1995-1999	13	2.4
1999-2002	23	4.2
2002-2007	24	4.4
2007- 2011	50	9.1
2011-	78	14.1

Tablo 5. 1935-2011 arası Kadın milletvekillerinin Meclisteki dağılımı¹⁵

Tablo 5'te görüldüğü gibi tek partili dönem, kadınların parlamento temsilinin en fazla olduğu dönemdir. 1946 yılında çok partili yaşama geçişle birlikte, Türkiye'nin demokrasi yolunda atmış olduğu adımda

¹⁵ http://www.tbmm.gov.tr/tarihten_gunumuze.htm, 25.02.2011

kadın milletvekili sayısı umulanın tersine azalmıştır. Türk kadınının parlamentodaki yeri giderek daralırken, kadınlar parti örgütlerinde “kadın kolları” adı altında çalışmaya başlamıştır (Arat 1987: 52).

1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu geniş hak ve özgürlüklere rağmen, TBMM aritmetiğinde kadınların aleyhine bir değişme olmamıştır. 12 Haziran 2011 Milletvekilliği Genel Seçimleri'nde ise kadınlar toplam 550 milletvekilliğinin 78'ini almışlardır. Kadın milletvekili sayısı toplam milletvekili sayısının yüzde 14,1'ine tekabül etmektedir (Bk. Tablo 8).

Tablo 5'in verilerine bakılacak olursa, TBMM'deki kadın milletvekillerinin sayısı 1987'de altı sandalye ile (% 1,3) en düşük, 2011'de ise 78 temsilciyle (% 14,1) en yüksek düzeye eriştiği görülür. Bununla ilintili olarak 1980 ila 2009 yılları arasında kurulmuş hükümetlere bakıldığında kadın bakanların sayısının yok denecek kadar az olduğu görülür (Bk. Tablo 6).

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1980	-	29	29
1990	1	30	31
1995	2	32	34
2000	-	36	36
2001	-	36	36
2002	1	24	25
2003	1	21	22
2004	1	21	22
2005	1	21	22
2006	1	21	22
2007	1	23	24
2009	2	22	24

Tablo 6. Kadın Bakan Sayısı 1980- 2009¹⁶

Hükümeti oluşturan Bakanlar içinde kadın bakanların sayısı yok denecek kadar azdır. Kadınların üstlendikleri bakanlık görevleri genellikle aile, kadın ve sosyal işlerle sınırlı kalmaktadır. Yani içişleri, dışişleri, adalet ve savunma bakanlıkları gibi önemli görevlerden uzak tutulan kadınlar, adeta siyasetin mutfak işlerinden sorumlu tutulur hale getirilmişlerdir. İstisnai bir durum olarak ilk kez bir kadın bakan 2007 seçimlerinden sonra Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilmiştir.

¹⁶ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id, 25.02.2011

TBMM’de Milletvekilliğinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2007 Genel Seçimleri)					
PARTİLER*	Kadın Milletvekilleri		Erkek Milletvekilleri		TOPLAM
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Adalet ve Kalkınma Partisi	30	8,9	305	91	335
Cumhuriyet Halk Partisi	8	7,9	93	92	101
Milliyetçi Hareket Partisi	2	2,8	68	97,1	70
Bariş ve Demokrasi Partisi	7	35	13	65	20
TOPLAM	48	8,8	493**	91,1	541

Tablo 7. TBMM’de Milletvekilliğinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2007 Genel Seçimleri)¹⁷

2007 Milletvekilliği Genel Seçimlerinin sonucuna göre, TBMM’de grubu bulunan siyasal partilerin sahip oldukları kadın milletvekili sayısına bakıldığında 30 sandalye ile 1’inci sırada Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2’inci sırada 8 milletvekili ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 3’üncü sırada ise 7 sandalye ile Bariş ve Demokrasi Partisi (BDP) gelmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise sahip olduğu iki kadın milletvekili ile son sırada yer almaktadır (Bk. Tablo 7). Ancak partilerin sahip oldukları sandalye sayısına göre yapılan bu kıyaslama yanıltıcı olmaktadır. Diğer yandan siyasal partilerin sahip oldukları kadın milletvekillikleri toplam milletvekili sayısına oranlandığında farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Buna göre sahip olduğu 20 milletvekilinin 7’si kadınlardan oluşan BDP TBMM’de yüzde 35’lik bir oranla en fazla kadınlara temsil edilen siyasal parti konumuna yükselmektedir. Bunu ikinci sırada AKP (% 8,9), üçüncü sırada CHP (% 7,9) ve sonuncu sırada MHP (% 2,8) takip etmektedir. TBMM’de bulunan toplam milletvekili sayısına oranla kadın milletvekilleri yüzde 8,8’lik bir dilimi oluşturmaktadır.

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerin sonucuna bakıldığında kadın milletvekillerinin sayısının 2007 seçimlerine göre 48’den 78’e çıktığı görülmektedir. Bu rakamlar yüzde olarak % 8,8’den % 14,1’e yükselişi ifade etmektedir (Bk. Tablo 7 ve 8).

* Bu tabloda yer alan partilerin seçiminde TBMM’de grubu bulunan dört parti dikkate alınmıştır. Bundan başka bir de mecliste grubu bulunmayan demokratik Sol Parti’nin bir kadın milletvekili bulunmaktadır. Bununla birlikte mecliste bulunan kadın milletvekillerinin toplam sayısı 48’dir.

** Bu sayı TBMM’de bulunan bağımsızlar (7), Demokratik Sol Parti (5), Demokrat Parti (1) ve Türkiye (1) Partisi’nin bütün erkek milletvekillerini de kapsamaktadır.

¹⁷ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim, 04.01.2011.

TBMM’de Milletvekilliğinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2011 Genel Seçimleri)					
PARTİLER*	Kadın Milletvekilleri		Erkek Milletvekilleri		TOPLAM
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
AK Parti	45	13,8	281	86,1	326
CHP	19	14,0	116	85,9	135
MHP	3	5,6	50	94,3	53
BDP	11	30,5	25	69,4	36
TOPLAM	78	14,1	472	85,9	550

Tablo 8. Milletvekilliğinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2011 Genel Seçimleri)¹⁸

Kadın milletvekillerinin 2011 seçim sonuçlarına göre partiler bazında dağılımına bakılacak olursa sayısal olarak AKP 45 kadın milletvekili ile birinci sırayı almış olsada oran olarak bakıldığında sahip olduğu 11 milletvekilliği ile % 30,5’lik temsil oranına ulaşan BDP birinci partidir. Kadınların TBMM’de sahip olduğu bu temsil oranıyla Avrupa Birliği ülkelerinin düzeyine bir adım daha yaklaştığı görülmektedir.

Türkiye’de siyasal partilerin karar alma organlarında görev alan kadınların sayısı da erkeklere kıyasla daha azdır. Bu bağlamda bir örnek verilecek olursa 1960’lı yıllarda sadece bir tane parti genel başkanlığı yapan kadın bulunmaktaydı. O da Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran idi. Tansu Çiller’in 1993’te Doğru Yol Partisi’nin Genel Başkanlığı’na seçilmesi ve akabinde de başbakan olması bu bağlamda anılması gereken önemli bir olaydır (Meriç 1995: 201).

TBMM’de Grubu Bulunan Siyasal Partilerin Yönetim Kurullarında Kadın Sayısı			
Adalet ve Kalkınma Partisi			
	Kadın	Erkek	Toplam
Merkez Yönetim Kurulu	15	38	53
Merkez Disiplin Kurulu	3	10	13
Milletvekilleri	30	305	335
Cumhuriyet Halk Partisi			
Merkez Yönetim Kurulu	3	15	18
Yüksek Disiplin Kurulu	3	12	15
Milletvekilleri	8	93	101
Milliyetçi Hareket Partisi			
Merkez Yönetim Kurulu	6	93	99
Merkez Disiplin Kurulu	-	14	14
Milletvekilleri	2	70	72
Barış ve Demokrasi Partisi			
Merkez Yönetim Kurulu	6	3	9
Merkez Yürütme Kurulu	10	11	21
Milletvekilleri	7	13	20

Tablo 9. Grubu Bulunan Siyasal Partilerin Yönetim Kurullarında Kadın Sayısı¹⁹

¹⁸ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste, 25.10.2011.

Siyasal partilerin merkez yönetim kurulları ve merkez disiplin kurullarında görev alan kadın sayısına bakıldığında birinci sırada AKP (18), ikinci sırada BDP (16) üçüncü sırada ise 6'şar kadın üye ile CHP ve MHP'nin aynı sırayı paylaştıkları görülmektedir (Bk. Tablo 9). Bu kıyaslamada da gene kadınların sayısı erkek üyelerin sayısına oranlandığında BDP'nin toplam 30 üyesinin 16'si yani yarıdan fazlası kadınlardan oluşmaktadır. Söz konusu parti sahip olduğu % 35'lik kadın milletvekili oranıyla zirveye yerleşmiştir.

Türkiye'de yerel yönetimlerde kadınların temsilinin istenilen düzeye geldiği söylenemez. Kadınların ulusal düzeyde karşılaştıkları problemler, yerel düzeyde de karşılıklarına çıkmaktadır. Tablo 10 kadınların belediye başkanı, belediye meclis üyesi ve il genel meclis üyesi olarak oldukça düşük temsil düzeyine sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak 2009 belediye meclisinde 1999 ve 2004 seçimlerine göre kadınların sayılarının önemli ölçüde arttığı görülmektedir (Bk. Tablo 10). Geleneksel rol dağılımının etkisiyle partinin aday göstermesinden seçim kampanyalarına kadar karşılaşılan güçlükler, kadınların seçilme şansını azaltmaktadır. Kadınlar parti içinde üst yönetim ve karar alma mekanizmalarında etkili olmaktan çok, ikinci derece görev ve sorumluluk almaya itilmektedirler. Parti içinde kadınlar, seçim dönemlerinde kadın seçmene ulaşmakla yükümlü oy depoları olarak değerlendirilmektedir.

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1999	18	3197	3215
Belediye Başkanı			
Belediye Meclis Üyesi	541	33543	34084
İl Genel Meclis Üyesi	44	3078	3122
2004	18	3207	3225
Belediye Başkanı			
Belediye Meclis Üyesi	834	33643	34477
İl Genel Meclis Üyesi	58	3150	3208
2009	27	2921	2948
Belediye Başkanı			
Belediye Meclis Üyesi	1340	30450	31790
İl Genel Meclis Üyesi	110	3269	3379

Tablo 10. Yerel Yönetimlerde Görev Alan Kadın Sayısı 1999-2009²⁰

¹⁹

http://www.akparti.org.tr/mkyk_72.html; http://www.akparti.org.tr/mdk_73.html; http://www.mhp.org.tr/mhp_merkez_yonetim_kurulu.php; http://www.mhp.org.tr/mhp_merkez_disiplin_kurulu.php; <http://www.bdp.org.tr/yonetim/myk.html>; <http://www.bdp.org.tr/yonetim/pm.html>, 04.01.2011.

²⁰ <http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiBelediyeler.aspx>, 16.06.2011

Siyasal Partilerin Programlarında Kadınlara Yaklaşım

Siyasal parti programlarının kadınlarla ilgili bölümlerine bakıldığında bu konuya en ayrıntılı olarak yer veren partinin CHP onun ardından da BDP olduğu görülmektedir. CHP'nin parti programında kadın-erkek eşitliği, kadınların ve kız çocuklarının eğitimi, kadınlara karşı uygulanan şiddet ve buna karşı alınacak önlemler ve kamu yönetiminde ve siyasette kadınların durumu gibi konular ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır (<http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf>, 12.01.2011). BDP'nin programında da özellikle kadınların aile ve toplumda karşılaştıkları şiddete ve bunların çözümlerine yönelik öneriler dikkat çekmektedir. Bu partinin programında kadınlarla ilgili enteresan iki nokta göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi Siyasi Partiler Yasası'nın değiştirilerek partilerde en az % 33'lük bir kadın kotası uygulama zorunluluğu getirileceği, ikincisi ise kadının en çok aşağılandığı fuhuşun tamamen ortadan kaldırılması amacıyla bütün genelevlerin kapatılması öngörülmektedir (<http://www.bdp.org.tr/hakkimizda/program.html>, 12.01.2011).

AKP ve MHP'nin parti programlarında kadın konusu CHP ve BDP'ye göre daha muğlak ve genel ifadelerle kaleme alınmıştır. AKP'nin parti programında genelde olsa her konuya az çok değinilmeye çalışılsa da (http://www.akparti.org.tr/5-7-kadin-_79.html?pID=42, 12.01.2011), MHP'nin programında kadın konusu "aile, kadın ve çocuk" ana başlığı altında diğer partilere kıyasla oldukça kısa bir şekilde ele alınmıştır. Böyle bir başlık, MHP'nin kadına daha çok aile ve çocuk ile ilgili geleneksel bir rol öngördüğünü düşündürmektedir (http://www.mhp.org.tr/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf, 12.01.2011).

Kadın-erkek eşitliği ve kadın sorunları gibi kavramlar ne AKP'nin ne de MHP'nin programında geçmektedir. MHP'de kadın milletvekili azlığı partinin Genel Başkanı Devlet Bahçeli tarafından da dile getirilerek 2011'de yapılacak olan genel seçimlerde partisinden daha fazla kadın milletvekili adayı gösterileceğini söylemiştir. TBMM'de en az kadın milletvekilininin MHP'de olduğunu kabul eden Bahçeli kadın seçmenlere daha iyi ulaşabilmek için kadın milletvekili aday sayısının mutlaka artırılması gerektiğini kaydetmiştir. Kadınların sayısının diğer parti kurulları, kadın kolları, il genel meclisleri ve belediye başkanlığı adaylıklarında da artırılması Bahçeli'nin vurguladığı diğer bir husustur (Kadın vekil çok az, Milliyet 23.01.2011, s.16).

Partilerin programlarının kadınlarla ilgili bölümlerinde geçen "kadın" kavramının tekrarlanma sıklığına bakıldığında CHP'nin (57) birinci, BDP'nin (28) ikinci, AKP'nin (15) üçüncü ve MHP'nin (4) ise sonuncu sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durum partilerin bu konuyu ne kadar

ayrıntılı ve özenli şekilde ortaya koydukları hakkında bir bilgi vermektedir.

Parti Programlarının Kadınlarla İlgili Bölümlerinin İçerik Analizi				
Kadın Kelimesi ile Korelasyon	Siyasal Partiler ve Tekrar Sıklığı			
	AKP	CHP	MHP	BDP
Kadın-erkek eşitliği	-	11	-	2
Ayrımcılık	2	4	-	2
Eğitim	2	7	1	
Şiddet	1	10	1	4
Töre ve namus cinayeti	1	3	-	-
Siyaset ve Kamusal yaşama katılım	4	3	-	3
İstihdam/çalışma hayatı	2	4	1	2
Taciz/Tecavüz	-	1	-	1

Tablo 11. Parti Programlarının Kadınlarla İlgili Bölümlerinin İçerik Analizi²¹

Siyasal partilerin programlarının kadınlarla ilgili kısımlarının içerik olarak analiz edilmesi sonucunda CHP'nin bütün kategorilerde önde gittiği görülmektedir. Kadın-erkek eşitliğine en fazla önem veren partinin onbir kez tekrarlanma sıklığı ile CHP olduğu görülmektedir (Bk. Tablo 11). Bunu ikinci sırada BDP izlemektedir. AKP diğer alanların hepsinde söylem olarak CHP'nin gerisinde olsa da siyaset ve kamusal yaşama katılım hususunda birinci sırada yer almaktadır. AKP'nin meclise soktuğu kadın milletvekillerinin sayısına (45) bakıldığında bunun söylemden eyleme geçirildiği görülmektedir. Parti programında kadın konusunu çok iyi bir şekilde ele almış olan CHP'nin bunu meclise soktuğu kadın milletvekili sayısı (19) göz önüne alındığında fiiliyata dökemediği anlaşılmaktadır (bk. Tablo 7 ve 8). Ancak kadınların aile ve toplumsal hayatta karşılaştığı sorunları çözmeye yönelik önlemler ve yapılması gerekenler hususunda en kapsamlı program CHP'nin programıdır. 2011 Milletvekilliği Genel Seçimlerinde kadın aday adaylarına listelerinde en çok yer veren parti de CHP olmuştur. CHP listelerinde 109 kadın adaya yer verirken AKP 78, MHP 68 ve BDP ise 13 kadın adaya yer vermiştir. BDP'nin göstermiş olduğu kadın adaylardan 11'i seçilmiştir. Bu anlamda en başarılı parti olduğu söylenebilir. Genellikle bir Güneydoğu fenomeni olan

²¹ http://www.akparti.org.tr/5-7-kadin-_79.html?pid=42, (son erişim tarihi 12.01.2011), <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf> (son erişim tarihi 12.01.2011); http://www.mhp.org.tr/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf, (son erişim tarihi) 12.01.2011;<http://www.bdp.org.tr/hakkimizda/program.html>, (son erişim tarihi 12.01.2011).

“töre ve namus cinayeti” kategorisinin BDP’nin programında yer almış olması dikkate şayan bir durumdur.

Sonuç

Mustafa Kemal’in gerçekleştirdiği devrimler sayesinde Türk kadınları bazı Avrupalı hemcinslerinden daha erken bir dönemde bazı siyasal ve vatandaşlık hakları elde etmiştir. Tablo 1’de gösterildiği gibi Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türk kadınlarının eğitim durumu alarm zilleri çalmaktadır. Çünkü eğitim, siyasal ve kamu alanlarında kariyer yapmak isteyen kadınlar açısından çok önemlidir. Türk kadınlarının sadece yüzde 8’i üniversite diplomasına sahipken, Avrupalı kadınlarda üniversite bitirme oranı 25’tir. Şayet Türkiye kadın vatandaşlarının siyasal ve ekonomik hayata daha fazla katılmasını istiyorsa onların eğitim durumlarını ivedilikle yükseltmesi gerekmektedir.

Türk kadınlarının tam olarak iştirak edemediği bir diğer alan ise özel sektör ve iş dünyasıdır. Türk Sanayici ve İşadamları Derneği’nin yaptırdığı anketin gösterdiği gibi, kadın işgücü hızla gerileyerek 1988’de yüzde 31’den 2006 yılında yüzde 22’ye düşmüştür. Bu Türkiye’nin AB üyeliği için önemli bir kriterdir. Ancak son yıllarda kadınların istihdamını artırmak için önemli projeler uygulanmaya başlamıştır.

Yukarıda gösterildiği gibi Türk kadını seçme ve seçilme hakkını daha 1930’lu yılların başında elde etmiştir. Türk kadınlarının ilk kez oy kullandığı 1935 Milletvekili Genel Seçimlerinde 18 kadın milletvekili TBMM’ye girmiştir ki bu durum genç Türk demokrasisi adına o dönemde sevindirici bir gelişmeydi. Ancak üzücü olan durum bunu takip eden on yıllarda 1990’lara kadar TBMM’deki kadın milletvekillerinin sayısının gitgide düşmesidir. Tablo 5’te ortaya konulduğu gibi, 2000’li yılların başında TBMM’deki kadın sayısı 50’ye yükselmiştir. Bu gelişmeler ışığında Türk kadınlarının önümüzdeki dönemde siyasal hayata katılımlarının daha da artacağı öngörülebilir. 12 Haziran 2011 seçimleri bu doğrultuda önemli bir kilometre taşıdır. Bundan sonra TBMM’de daha fazla kadın milletvekilleri görülecektir. Ne kadar yeterli olmasa da kadınların siyasal hayata katılımı özellikle 1990’lardan sonra artmaya başlamıştır. Artık gerek genel gerekse belediye başkanlığı seçimlerinde siyasal partiler kadın adaylara daha fazla yer vermektedirler. Gerçekten de partilerin programları kadın ve kadın sorunları açısından değerlendirildiğinde CHP’nin AKP, MHP ve BDP’den daha esaslı bir şekilde bu konuya eğildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- ABADAN-Unat Nermin (1979), “*Toplumsal Değişme ve Türk Kadını*”, *Türk Toplumunda Kadın*, (Der. Nermin Abadan-Unat), Türk Sosyal Bilimler Derneği ve Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul.
- ACUNER, Selma-Sallan Songül (1993), *Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar*, Amme İdaresi Dergisi, C. 26, sayı 3.
- ARAT, Yeşim (1987), *Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Rollerini 1934-1980*, Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi, C:1, S.1.
- ARAT, Yeşim (2005), “*Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar*”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (Der. Bozdoğan, Sibel-Kasaba, Reşat) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- AYATA, Ayşe Güneş (1995), *Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı*, (Der. Şirin Tekeli) 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR, Serpil (1997), *Türkiye’de Feminizmin Dünü Bugünü*, *Kadın*, Ankara, ss. 750-756.
- ÇAKIR, Serpil (1991), *Osmanlı Kadın Dernekleri*, *Toplum ve Bilim*, S. 53, ss. 139-157.
- ÇAKIR, Serpil (1996), *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1996), *Türkçülüğün Esasları*, Kamer Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Leyla (1996), *Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Kadın Milletvekilleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.12, S. 34.
- KURNAZ, Şefika (1991), *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.
- KURNAZ, Şefika (2008), *Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü Emine Semiyeye*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Ümit (1995), *Türkiye’de Kadın ve Sosyo-Ekonomik Analizi*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, S. 4, ss. 191-203.
- MİNİBAŞ, Türkel (1996), *Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu*, Kadın Gerçeklikleri, (Der. Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin (1995), *1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar*, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, (Der. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul.
- WOOLF, Virginia (2003), *Kendine Ait Bir Oda*, (Çev. Öncü, Suğra) İletişim Yayınları, İstanbul.

Bilgisayar Ağ Kaynakları

- http://www.van.gov.tr/default_B0.aspx?content=1088, 01.03.2011.
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=42&ust_id=12, 23.02.2009.
- <http://www.tuik.gov.tr>, 22.02.2011.
- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=41&ust_id=11, 22.02.2011.

- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id, 25.02.2011.
- http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim, 04.01.2011.
- <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>, 04.01.2011.
- http://www.tbmm.gov.tr/tarihten_gunumuze.htm, 25.02.2011.
- http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste, 25.10.2011
- http://www.akparti.org.tr/mkyk_72.html, 04.01.2011.
- http://www.akparti.org.tr/mdk_73.html, 04.01.2011.
- http://www.akparti.org.tr/5-7-kadin-_79.html?PID=42, 12.01.2011.
- http://www.chp.org.tr/?page_id=972, 09.01.2011.
- http://www.chp.org.tr/?page_id=1076, 09.01.2011.
- <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf>, 12.01.2011.
- http://www.mhp.org.tr/mhp_merkez_yonetim_kurulu.php, 04.01.2011.
- http://www.mhp.org.tr/mhp_merkez_disiplin_kurulu.php, 04.01.2011.
- http://www.mhp.org.tr/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf, 12.01.2011.
- <http://www.bdp.org.tr/yonetim/myk.html>, 04.01.2011.
- <http://www.bdp.org.tr/yonetim/pm.html>, 04.01.2011.
- <http://www.bdp.org.tr/hakkimizda/program.html>, 12.01.2011.
- <http://www.cydd.org.tr/?sayfa=proje> 24.02.2011.
- <http://www.bbog.org/sss.html> 24.02.2011.
- http://www.unicef.org/turkey/pr/_ge6.html 24.02.2011.
- <http://www.kagider.org/?Dil=0&SID=325>, 06.05.2011.
- http://www.ksgm.gov.tr/yayinlar_dagitimda.php 28.02.2011.
- <http://www.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Haberler.aspx?ref=179>, 01.03.2011.
- <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/turanyazgan/37.pdf> 28.02.2011.
- <http://www.tikad.org.tr/index.php>, 02.03.2011.
- http://www.usakozelidaresi.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=750, 01.03.2011.
- <http://www.icev.org.tr/icerik/13/92/icev-vakfi-mikro-kredi-uygulamasi.html>, 01.03.2011.
- <http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiBelediyeler.aspx>, 16.06.2011.

Gazeteler

- Eğitimde Türk kadınının adı yok, Sabah 05.11 2008.
- Kadın vekil çok az, Milliyet 23.01.2011.
- Mecliste Kadın Sayısı Arttı, Milliyet 13.06.2011.
- Tamer, Meral, Biz kadınların bütün kadın adaylara borcumuz var, Milliyet 01.04.2011.
- Tamer, Meral, Ben kadın hareketinin vekiliyim diyebilmek, Milliyet 16.04.2011.